

T Á R C A.

JELENTÉS.

AZ ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR 1919. ÉVI ÁLLAPOTÁRÓL.

Az 1919-ik esztendő az Orsz. Széchényi-Könyvtár történetében is a legemlékezetesebb esztendők egyike marad mindenha. Az esztendő legelején a hivatali szolgálat terén is mutatkozott az az ideges állapot, amely közállapotainknak már 1918. év végén jellemző tünete volt Örökös gyűlésezés a tisztviselői- és altiszti testületben, bizalmi-rendszer, amely a legkisebb hivatali ügy elintézésénél is a szavát hallatta, s amely nagyobb bajoknak csak azért nem lett okozója, mert a múzeumi tisztviselői személyzet a bizalmiak kiválasztásánál intelligenciája alapján a legnagyobb körültekintéssel járt el, s a bizalmiak a rájuk nézve kényes feladatot a legtapintatosabban végezték akkor, amikor annak végzésére kényszerítve voltak.

A folytonos gyűlésezés a rendes hivatali munkának kétségbevonhatatlanul kárára volt s bár a hivatali fegyelem szempontjából semmi zavaró incidens a proletárdiktatura beálltáig s a tisztviselői karban azontúl sem volt, mégis a munkamennyiség elvégzése tekintetében a fenti bizalmi-rendszer káros hatását éreztük. Fokozta a helyzet súlyosságát, a munkamennyiség tekintetében az is, hogy februártól fogva alig, márciustól fogva pedig egyáltalában nem bírtuk fűteni a Könyvtár helyiségeit, mert ütdanyagunk úgyszólván semmi sem volt.

Ilyen viszonyok közt találta a Könyvtárat a március 21-én kikiáltott proletárdiktatura. E rémuralom a Magyar Nemzeti Múzeumot is mint ilyent meg akarta szüntetni, s a teljes megszüntetéshez az átszervezést megindította volt. A könyvtári ügyekre a közoktatásügyi népbiztosság könyvtárügyi megbizottakat nevezett ki, akiknek hatáskörébe tartozott a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtára: az Orsz. Széchényi-Könyvtár is, hogy mi lett volna a Könyvtár későbbi címe, nem tudni, földadata azonban a könyvtárügyi megbizották szerint továbbra is az lett volna, hogy a nyomtatott és írott magyar szellemi termékeket gyűjtse s az

utókor számára megőrizze. Hogy e célját hogy és mint valósította volna meg az új világban, azt csak sejteni lehet abból a forradalmi kormányzó-tanácsi rendeletből, amelyet a könyvtárügyi politikai megbizottak a kötelespéldányok beszolgáltatásáról kiadtak. E rendeletből, valamint «A Tanácsköztársaság Könyvtárügye» című hivatalos közlönyből lehetett úgy nagyjából kivenni, hogy miként képzelték a politikai megbizottak átformálni a tanácsköztársaság elveihez a magyar könyvtárügyet, s vele a Magyar Nemzeti Múzeum Könyvtárát.

Mint minden hazáját szerető, hazájáért aggódó magyar, az Orsz. Széchényi-Könyvtár tisztviselői is a proletárdiktatura ideje alatt testileg is, lelkileg is sokat szenvedtek. A különböző rém- és valódi hírek, amelyek napról-napra izgatólag hatottak a kedélyekre, továbbá az élelmezési gondok, mind-mind hozzájárultak a munkacsökkenéshez. Nagy örömmel tapasztaltuk azonban, hogy megszűnván a proletárdiktatura, a munkakedv lassan-lassan visszaszállt, s az elvégzett munka mennyisége — dacára, hogy a proletárdiktatura után fővárosunkat a románok megszállták, — növekedett.

Az év utolsó két hónapjában pedig már teljesen a régi munkakedv hatotta át a tisztviselőket.

A Könyvtár egész éven át nyitva volt, s bár október óta egyáltalában nem fűthettük, mindazonáltal nagy számban kerestek fel bennünket az olvasni vágyók.

A fentebb érintett közállapotok s ezeknek a Könyvtárra való hatása folytán a könyvtári használat és gyarapodás terén általában a múlt évekhez képest visszaesés állott be.

Könyvtárunk folyóirata, a Magyar Könyvszemle, bár csak tiz iven jelenhetett meg, értékes és becses tartalommal látott napvilágot, ami elsősorban szerkesztője, dr. GULYÁS Pál egyetemi magántanár kiváló szakértelmének köszönhető. A Könyvtár tisztviselőinek és altiszteinek rég óhajtott fizetésrendezésére vonatkozó tárgyalások az 1918. év végére befejeződtek, ennek kifolyásaképen az előlépések, illetőleg kinevezések megtörténtek. Múzeumi igazgatók lettek: dr. SEBESTYÉN Gyula és dr. MELICH JÁNOS osztályigazgatók; osztályigazgatók lettek: KERESZTY István, HAVRAN Dániel, dr. BÁTKY Zsigmond és dr. BARTFAI SZABÓ László igazgatóörök; igazgatóörök lettek: dr. FITOS Vilmos, dr. BAJZA József, dr. SULICA Szilárd, dr. HOLUB József, dr. MADARASSY László örök és dr. JAKUBOVICH Emil segédör; örök lettek: dr. RÉDEY Tivadar, dr. RÉDEY Tivadarné, dr. SIKABONYI Antal segédörök; segédörökké lettek: dr. PÁNITY Vukoszava,

dr. ZSINKA Ferenc, dr. MÁNYIK Pál, dr. NÉMETH Gyuláné; I. oszt. műszaki altisztek lettek: SÁFÁR István laboráns, DOBAY Kálmán, GARAMI János, ROTKAY István szolgák; II. oszt. műszaki altisztek lettek: PÁLFI Márton és TURÓCZI Gábor szolgák; kezelő altisztek lettek: KOVÁCS András és MORVAY Ferenc szolgák. E rendezéstől függetlenül az év folyamán fizetéstelen segédörökké kinevezettek BORZSÁK István, dr. BARTONIEK Emma, dr. GORIUPP Alisz és dr. TÓTH László szakdjánokok.

Az év folyamán történt személyi változások a következők

Dr. FEJÉRPATAKY László, aki mint a Magyar Nemzeti Múzeum megbízott főigazgatója, a Könyvtárnak is miniszterileg megbízott fővezetője volt, 1919. október 3-án megszűnt a Könyvtár fővezetője lenni, amennyiben ezen a napon neveztetett ki, illetőleg a Könyvtár vezetésével bízott meg MELICH János dr., a nyomtatványi osztály igazgatója. FEJÉRPATAKY 1893. december 24-ike óta volt az Orsz. Széchényi-Könyvtár igazgatásával megbízva, a Könyvtár szolgálatában pedig 1882. április 12-ike óta áll. Ezen idő alatt úgy is mint tisztviseelője, úgy is mint a Könyvtár vezetője maradandó alkotásokkal tette működését nevezetessé. A Könyvtár levéltári osztályának megszervezése, megalkotása, s mai nagyarányúvá történt fejlesztése az ő elévülhetetlen nagy érdeme. A kötelepéldányokról szóló 1897. XLI. t.-c. s a hozzá készített rendeletek, amelyek a magyar nyomtatott anyag lehető teljes összegyűjtése érdekében történtek, az ő személyes műve volt. A világháborúra vonatkozó nyomtatott termékeknek, elsősorban természetesen a hazaiaknak, páratlanul gazdag egybegyűjtése egyedül az ő céltudatos, lelkes vezetésének, fáradságot nem ismerő munkájának eredménye. E szűk keretek között nem célunk felsorolni mindazt, ami Könyvtárunkban hosszú, eredményes igazgatása alatt az ő nevéhez fűződik. Most, midőn távozik Könyvtárunk éléről, sok jeles alkotásának e teréről, nem is búcsuzunk tőle, mert bizony reméljük, hogy mint a Múzeum főigazgatója továbbra is osztatlan szeretettel fogja a Könyvtár ügyeit, érdekeit gondozni.

1919. október 3-án kivált a könyvtár kötelékéből dr. SEBESTYÉN Gyula igazgató is, s megbízott a Folklore-kutatások megszervezésével. SEBESTYÉN 1893. február 10-ike óta állott a könyvtár szolgálatában, s itt előbb a nyomtatványi osztályban tett szolgálatot, később a kéziratárban, melynek 1916 óta igazgatója volt. A KISFALUDY Sándor-féle könyvtárnak, továbbá a MADÁCH és JÓKAI iratoknak a Múzeumba való kerülése körül jelentős érdemeket szerzett magának.

Dr. BÁTKY Zsigmond osztályigazgató és dr. MADARASSY László igazg.

őr a Könyvtárból a néprajzi osztályba helyeztettek át, ahol dr. BÁTKY kormánybiztosi minőségben egyúttal az osztály vezetésével is megbízott. Dr. BÁTKY Könyvtárunk gyarapításában fontos munkakört töltött be. Ő vezette a magyar vonatkozású külföldi sajtótermékek vásárlását, amely feladatát nagy tudással és hozzáértéssel oldotta meg. Dr. MADARASSY a Régi Magyar Könyvtár és az ősnymtatványok szakembere volt. E kincseket nálánál megértőbb lélekkel senki sem gondolhatta volna. Két társunk távozásán érzett veszteségünk tudatát csupán az enyhíti, hogy mindketten még kedveltebb munkakörükhöz, a néprajz műveléséhez tértek vissza, s itt Múzeumunknak még hasznosabb szolgálatára lesznek.

Dr. BAJZA József igazgatóőr, akire a külföldi folyóiratok és hírlapok gondozása volt bízva, szolgálattételre a Külügyminisztériumba rendeltetett.

Kényszerült lemondás folytán kivált a Könyvtár szolgálatából dr. RÓHEIM Géza szakdíjnok, aki az alakuló Folklore-osztály végleges elhelyezkedéséig a Könyvtárban tett szolgálatot.

1919. október 20-án halt meg TÓTH József ny. vármegyei főjegyző, könyvtárunk érdemes szakdíjnoka. Hosszú és kinos szenvedéstől váltotta meg a halál. TÓTH könyvtárunkban 1908 június 1-je óta volt alkalmazva, ahol is a kötelempéldányok helyiségében végezte a legnagyobb lelkiismeretességgel és gondossággal a rá bízott munkát. Könyvtárunk benne egyik leghűségesebb munkását veszítette el.

1919. november 29-én temettük el dr. TODORESZKU Gyula miniszteri tanácsost, Könyvtárunk tiszteletbeli igazgatóját s nagylelkű gazdagítóját. Mikor nyilvánvalóvá lett, hogy gazdag hungarica-gyűjteményét végleg a Nemzeti Múzeumnak szánta, a Könyvtár sietett őt tisztviselői közé iktatni. A minisztertanács döntése, amely szerint miniszteri tanácsosi címmel kineveztetett az Orsz. Széchényi-könyvtár tiszteletbeli igazgatójává, már nem találta életben. A súlyos és nehéz kórnak, amely életerejét emésztette, 1919. november 27-én áldozatul esett. Nemes szándékát neje tetté váltotta, amennyiben az értékes könyvtárt örökletményképp a Magyar Nemzeti Múzeumnak ajándékozta, ahol az időtlen időkg «dr. Todoreszku Gyula és neje Horváth Aranka Könyvtár» címen fog őriztetni. A könyvtár leltározása folyamatban van.

A könyvtárhoz való szolgálattételre berendeltettek: dr. HARASZTI Emil, egyetemi m. tanár, a zenei osztály munkálataihoz további egy évre, dr. GREXA Gyula középiskolai tanár, dr. BARTOS Indár középisk. tanár, dr. KOVÁCS Dezső középisk. tanár, dr. HORVÁTH Jenő jogakadémiai

tanár, dr. LUTTER János jogakadémiai tanár, dr. KÁDÁR Jolán középiskolai tanár, BRÁZ Béla turócvármegyei főlevéltárnok. E berendelték közül dr. BARTOS Indár, aki a levéltárban végezte nagy buzgalommal a reá bízott munkát, évközben visszatért a középiskolához.

Nem volna teljes az elmúlt esztendőről nyújtott kép, ha meg nem emlékeznénk a fővárosnak a románok részéről történt megszállásáról. Csaknem négy hónapig tartó idő alatt könyvtárunk is sok zaklatásnak volt kitéve a románok részéről. Fegyveres katonák őrizték a könyvtárban a nyomtatványi osztály vásárló helyiségét, úgyszintén éjjel-nappal a könyvtár bejáratát. Hála a múzeumi főigazgató éberségének, PEKÁR Gyula vallás- és közoktatásügyi államtitkár fáradságot nem ismerő ügyszeretetének s az entente-missziók közül az amerikai BANDHOLZ tábornok jóindulatának, a könyvtárt az oláh megszállás alatt lényegesebb kár nem érte.

Az elmúlt év eseményeiről röviden beszámolva, fel kell hívnom a figyelmet arra a mindnyájunk által érzett dologra, hogy az Orsz. Széchényi-Könyvtár a jövőt illetőleg súlyos és nehéz probléma előtt áll. Hogyan fogjuk megvalósítani a jövőben könyvtárunk nagy feladatát, hogy továbbra is az összes magyar szellemi termékek gyűjtő- és megőrző helye legyen, mikor Hazánk szét van darabolva. Mi a régi Magyarországrol, annak nyomtatott termékeiről ezután sem mondunk le. Bizton hisszük, hogy körültekintéssel, magyar hazafisággal és áldozatkészséggel a jövőben is sikerül összegyűjtenünk mindazt, amihez eddig a törvény ereje segített hozzá. Anyagiak terén is súlyos feladat megoldása vár reánk. A munkabérek óriási emelkedése folytán hirlap- és könyvkötésünk ügye súlyos probléma előtt áll, míg magyar vonatkozású külföldön megjelent művek vásárlását a külföldi valuta teszi ránk nézve úgyszólván lehetetlenné.

Az elintézett hivatalos ügyek száma 381 volt, az olvasóterem látogatására jogosító igazolvány 1931 állított ki.

A) *A Könyvtár használata.* a) A könyvtár helyiségében: 1. A nyomtatványi osztályban 9393 egyén használt 27.734 művet. — 2. A hirlap-tárban 1728 egyén használt 5007 kötet hirlapot. — 3. A kéziratárban 90 egyén használt 196 kéziratot, 1926 irodalmi levelet, 117 zenei levelet, 29 irodalmi analektát, 2 kézirat katalógust és 9 sugókönyvet. — 4. A levéltárban 182 egyén 46.176 oklevelet használt. — 5. A háborús gyűjteményben helybeli használat nem volt. — b) Könyvtáron kívül: 1. A nyomtatványi osztályban 2124 egyén 4304 művet vett kölcsön. —

2. A hirlaptárban 121 egyén 694 kötet hirlapot vett kölcsön. — 3. A kéziratárban 9 egyén 25 drb kéziratot kölcsönzött. — 4. A levéltárban 17 egyén 5363 iratot kölcsönzött ki. — 5. A háborús gyűjteményből 9 egyén használt 16 művet.

B) *Kötésre* a nyomtatványi osztályban 818 mű 1014 kötetét adtuk és 4445·20 koronát fordítottunk e célra. A többi osztályokban kötés nem fordult elő.

C) *Vásárlásra fordítottunk*: 1. A nyomtatványi osztályban 3791·89 koronát, 173 márkát, és 14 frankot. — 2. A hirlaptárban 631·20 koronát. — 3. A kéziratárban 6605 koronát. — 4. A levéltárban 1365 koronát. — 5. A háborús gyűjteményben 7918·29 koronát, 280 márkát, 35·20 frankot.

D) *Gyarapodás*: 1. A nyomtatványi osztályban: *a)* kötelepéldány 11.321 drb, *b)* vétel 367 drb, *c)* ajándék 751 drb, *d)* áttétel 20 drb. — 2. A hirlaptárban: *a)* kötelepéldány 439 évf. 23.861 száma, *b)* vétel 69 évf. 13.098 száma, *c)* ajándék 14 évf. 2043 száma. — 3. A kéziratárban: *a)* vétel 20 drb irat, valamint P. THEWREWK József és Emil gyűjteményei, továbbá ORTVAY Tivadar levelezési hagyatéka, melyeknek darabszáma feldolgozásuk után lesz pontosan megállapítható. *b)* ajándék 28 drb és 5 csomag. *c)* áttétel 3 drb kézirat. — 4. A levéltárban: *a)* vétel 12 köteg és 7 drb, *b)* ajándék 273 drb, *c)* örökletét 2 drb és 3 láda. Kiegészítés régebbi anyaghoz 35 drb. — 5. Háborús gyűjtemény: *a)* vétel útján 7260 darabbal, *b)* ajándék útján 2448 darabbal, *c)* hivatalos uton 1843 darabbal, *d)* csere útján 27 darabbal gyarapodott.

JELENTÉS

AZ ORSZ. SZÉCHÉNYI-KÖNYVTÁR 1920. ÉVI ÁLLAPOTÁRÓL.

Az 1920-i esztendő könyvtárunkban is — mint általán Hazánk életében — a rend fokozatos helyreállításának s a rendszeres munka újra felvételének jegyében folyt le. Természetes, hogy a megelőző év káros következményeit nálunk sem sikerült máról-holnapra megszüntetni. Gazdasági leromlásunkat könyvtárunk is igen nagy mértékben megsínylette. A napi és még inkább a magasabb könyvtári munka elvégzésében a fűtőanyag hiánya okozott sajnálatos késedelmet. Az év első negyedében a teljes szénínség arra kényszerítette a tisztviselőket, hogy rendes munkahelyüket elhagyva, az épület földszintjén helyezkedjenek el, nyu-